

BOGANMELDELSER

ELI F. HECKSCHER: *Kontinentalsystemet*. Den stora handels-spärringen för hundra år sedan. 272 S. Stockholm 1918.

Kontinentalspærringen i Napoleonstiden betød Napoleons Afspærring af det europæiske Kontinent for Indførsel fra England, ikke for at skade Kontinentet, men for at skade England, hvis Udførsel han vilde tillivs. Nutildags afspærrer England og dets allierede det centraleuropæiske Kontinent for at gøre dette Kontinent Skade ved at komme dets Indførsel tillivs.

Forskellen har dels en økonomisk, dels en militær Grund. Napoleons økonomiske Betragtning var den, at hvis Englands Udførsel blev afskaaret, vilde det miste sin Rigdom, et Resultat, som snarere vilde styrkes end svækkes ved samtidig Indførsel til England, thi Rigdommen var ikke Varer, men Penge (fremkomne ved Overskudsudførsel). Den militære Grund var den aabenbare Umulighed af, selv om man havde villet, at hindre Indførsel til England, da England og ikke Frankrig (Fastlandet) var Herre til Søes. Man kunde derfor ikke heller i og for sig hindre Udførslen fra England, men naar man paa fransk Side sad inde med Fastlandshavnene, kunde man hindre Varerne fra at komme ind paa Fastlandet, d. e. man afspærrede ikke England, men sig selv.

Tanken om at „udsulte“ England, altsaa forsaavidt og-

BOGANMELDELSER

ELI F. HECKSCHER: *Kontinentalsystemet*. Den stora handels-spärringen för hundra år sedan. 272 S. Stockholm 1918.

Kontinentalspærringen i Napoleonstiden betød Napoleons Afspærring af det europæiske Kontinent for Indførsel fra England, ikke for at skade Kontinentet, men for at skade England, hvis Udførsel han vilde tillivs. Nutildags afspærrer England og dets allierede det centraleuropæiske Kontinent for at gøre dette Kontinent Skade ved at komme dets Indførsel tillivs.

Forskellen har dels en økonomisk, dels en militær Grund. Napoleons økonomiske Betragtning var den, at hvis Englands Udførsel blev afskaaret, vilde det miste sin Rigdom, et Resultat, som snarere vilde styrkes end svækkes ved samtidig Indførsel til England, thi Rigdommen var ikke Varer, men Penge (fremkomne ved Overskudsudførsel). Den militære Grund var den aabenbare Umulighed af, selv om man havde villet, at hindre Indførsel til England, da England og ikke Frankrig (Fastlandet) var Herre til Søes. Man kunde derfor ikke heller i og for sig hindre Udførslen fra England, men naar man paa fransk Side sad inde med Fastlandshavnene, kunde man hindre Varerne fra at komme ind paa Fastlandet, d. e. man afspærrede ikke England, men sig selv.

Tanken om at „udsulte“ England, altsaa forsaavidt og-

saa at hindre Indførsel, var vel oppe, og paa et givet Tidspunkt erklærede Napoleon England for „blokeret“, men det er rigtigt, som det blev sagt fra engelsk Side, at Napoleon med samme Ret og Styrke kunde kalde Maanen for blokeret.

De engelske Forholdsregler drejede sig for en væsentlig Del om Kolonialvarerne. De neutrale fik Lov til at drive Handel med Englands Fjender, naar den dreves direkte med engelske Havne eller de neutrales egne Havne. Vilde de derimod gaa med Varerne til fjendtlige eller fremmede Havne, maatte de først anløbe engelske Havne og betale de dér paalagte uhyre høje Afgifter. De fjendtlige Koloniers Produkter kunde altsaa ikke komme det fjendtlige Fastland tilgode uden med en enorm Fordyrelse, til Fordel for England, og de neutrales Mellemlhandel med disse meget betydningsfulde Varer blev kompromitteret. De nordamerikanske Fristater f. Eks., hvis direkte Forbrug af Kolonialvarer dengang var forholdsvis ringe, kunde altsaa forsyne sig baade fra engelske og ikke-engelske Kolonier, men med Varer fra disse sidste kunde de ikke drive Handel paa Europa uden først at anløbe engelske Havne og bære Byrderne herved.

De franske Landes Selvblokade skulde, foruden at ødelægge Englands Udførsel, beskytte og opmuntre den kontinentale Industri, men denne Industri umuliggjordes paa den anden Side, naar man afspærrede den fra at modtage de fornødne Raavarer. For det egentlige Frankrig søgte Napoleon derfor at bøde paa denne Vanskelighed ved at forbyde Udførsel af alle Raastoffer fra Frankrig til Kontinentet og forbyde Indførsel af alle Fabrikata til Frankrig fra Kontinentet, endvidere ved Transithandelsbestemmelser, som skulde tvinge dels Raastofhandelen til kun at have det egentlige Frankrig som Maal, dels Landenes Forsyning med Industrivarer til kun at kunne foregaa fra Frankrig.

Saavidt dette ikke forslog, kunde Frankrigs Forsyning med Raavarer ske ved Licenser, endog til Handel paa

England, saa at Raavarer indførtes derfra, Industrivarer udførtes dertil, ligesom paa den anden Side England gav Licenser, naar det derved kunde opnaa en Ind- eller Udskibning af Varer, som det havde særlig Interesse af.

Licenser gaves ogsaa til Fordel for Statskasserne, og de blev ved den meget høje Betaling for dem en navnlig for den franske Statskasse rigeligt flydende Indtægtskilde.

Realiseringen af de forskellige Formaal blev altsaa til størst Skade for Kontinentet udenfor Frankrig. Systemet eller Systemerne vilde imidlertid have været endnu mere ødelæggende, end de var, hvis de ikke var bleven imødegaaet af Smuglerier, der ligeledes var sat i System, saa at de blev en Handelsform for sig. Normalt forfulgtes de ganske vist af Autoriteterne, men til andre Tider støttedes de endog af dem, ikke blot fordi de tilsynsførende blev bestukne i vidt Omfang, men ogsaa fordi man af statslige Grunde kunde blive nødt til at se igennem Fingre med Smugleriet for at faa de nødvendige Vareforraad, en Trafik, der endog kunde praktiseres af selve Frankrig.

Hvad de engelske og franske Dekreter, hvad Licenser, Smugleri, Kapreri etc. medførte for Tilstande, vil man for Danmarks Vedkommende, hvor man desuden fik sin særlige Gruppe af Love og Resolutioner, bestemte ved vor Stilling som Napoleons allierede, finde omtalte i mit Skrift „1807—14“. Men vil man have en generel Oversigt over Datidens Love og Forholdsregler, deres Aarsager og Virkninger for Europa (og Amerika), skal man læse den ansete Professor ved Handelshøgskolan i Stockholm, Eli Heckschers Bog.

Paa Grundlag af omfattende Kendskab til datidig og senere historisk, økonomisk og statistisk Litteratur samt Memoirer og Parlamentsdebatter m. m. har Forf. givet en Skildring ikke blot af den egentlige Kontinentalspærringstids Love og Tilstande, men ogsaa af den foregaaende Perodes økonomiske Liv og Tvangsforanstaltninger, endelig ogsaa af de Teorier, der var oprindeligt bestemmende for de For-

holdsregler, man greb til for at komme hinanden til Livs i den økonomiske Krig. Teorierne vekslede, Formaalene vekslede, og det praktiske Livs Krav tvang til at skifte Vaaben, ja førte til at anvende indbyrdes stridende Forholdsregler. Det Kaos — endogsaa paa Papiret, d. v. s. i selve Paabudene og Forbudene —, som herved skabtes, gør det overmaade vanskeligt at give et klart og anskueligt Billede af, hvad der i hver given Tid tilsigtedes og skete. Forf. er imidlertid fuldt Herre over sit Stof, og han unddrager ikke Læseren nogen Nuance. Jeg er dog ikke sikker paa, om der ikke netop herved mistes for Læseren noget af Oversigten. Jeg tror, det havde været formaalstjenligt, paa mere positiv Maade, end sket er, at meddele Hoveddekreterne og subsummere under disse Afvigelser og Ændringer.

Man kunde maaske ogsaa gøre den Indvending, at der i for høj Grad gives „Karakter“ i Bogen. Der øves uafbrudt Kritik overfor Love og Dekreter, Tanker og Foranstaltninger, Regeringer og Personer — navnlig faar Napoleon stadigt og stærkt paa Hovedet —, og overfor de herskende økonomiske Doktriner, den manglende økonomiske Indsigt o. s. v. Det bliver tilsidst lidt for megen Pædagogik; den almindelige Læser — af den Kreds, der overhovedet søger et saadant Værk — finder ud af det med mindre.

Men dette udelukker selvfølgelig ikke, at vi maa være overordentlig taknemlige for det saare rige økonomisk-politiske Stof, der er samlet, for den nationaløkonomiske Indsigt og Skarpsindighed, hvormed Motiverne for de mangeartede Forholdsregler er udredet, og ikke mindst for det udmærkede Valg af statistiske Data — ud af det knappe og skrøbelige foreliggende statistiske Materiale —, hvormed Systemets Virkninger (de tilsigtede og de alt andet end ønskede) er belyst. Naar man gennem Bevægelsen i Tallene, hvor Anfægteligheden af hvert enkelt Datum bliver af ringere Betydning, ser, hvorledes Englands Eksport til Ikke-Europa stiger og yder Erstatning for den for-

mindskede europæiske Eksport, naar man ser Amerikas Handel eller Omsætningen af de enkelte Hovedartikler i Varehandelen statistisk opgjort, da har man en Illustration til Teksten, der er yderst lærerig og som næppe kan bydes Læseren paa tydeligere Maade.

Efter Bogens tre første Kapitler om Kontinentalsystemets Forudsætninger, dets Optræden og dets ydre og indre Forløb, kommer et fjerde Kapitel om dets Virkninger. Hvad der her er af særlig Interesse, er, for en Række Industriers Vedkommende, den omhyggelige Paavisning af, at den Opblomstring, som Industrien fik ved Englands dog delvise Udespærring fra Konkurrencen, kun sjældent skabte varigt Liv. Englands Overlegenhed i industriel Udvikling gennem dets tidlige Udnyttelse af nyopfundne Maskiner og af Dampkraften kom man under den genvundne Fred kun udenom, hvor man selv gennem Opfindelser og nedarvet industrielt Snille havde en Indsats at gøre. Var dette ikke Tilfældet, sank den kunstigt fremkaldte Industri sammen hurtigere, end den var kommet. Vi kender det jo bl. a. fra Datidens Danmark. Forf. fremhæver dog nogle Omraader, hvor Selvblokaden skabte økonomisk hjemlig Basis for Industrier, der maaske ellers ikke, eller først langt senere havde faaet det Opsving, der nu blev dem til Del. Dette gælder f. Eks. visse kemiske Industrier, og det gælder Sukkerroens Dyrkning og Anvendelse. At anvende Sukkerroen i Stedet for Sukkerrøret havde man vel begyndt paa alt i det foregaaende Aarhundrede, og nogen udstrakt Ombytning fandt først Sted adskillig Tid efter Afslutningen af Napoleonskrigene, men disse gav dog Roesukkerindustrien et stærkt Stød fremad. — Der kunde naturligvis nævnes andre Omraader, hvor det Arbejde, der blev gjort under Kontinentalspærringens Tryk, fordi Nød lærer nogen Kvinde spinde, ikke gik spørløst hen, men i det hele og store var det, som sagt, lidet der opnaaedes, fremfor alt i Forhold til de store Forventninger, der i den paagældende Tid knyttedes til disse Arbejder.

Prof. Heckschers Bog har et „Slutord“, en „Jævnførelse med Nutiden“. Dette Slutafsnit er faldet noget knapt ud, bl. a. fordi „Nutiden“, indeværende Krig, alt er udførlig behandlet i Forfatterens i 1915 udkomne fortrinlige Skrift „Världskrigets ekonomi“. Men i Hovedtrækkene ligger jo Forskellen mellem da og nu ligefor.

Det er alt ovenfor nævnt, at Kontinentalspærringen i Virkeligheden betød, at Kontinentet afspærrede sig selv for derved ad indirekte Vej at ødelægge England, medens det nu om Dage er England, der har afspærret den fjendtlige Del af Kontinentet, for ad direkte Vej at ødelægge det, hindre det fra at faa Krigsfornødenheder og Subsistensmidler. Herpaa har jo Tyskland bl. a. svaret med Undervandsbaadskrigen, til Ødelæggelse af Tonnage og til Hindring af Tilførsler til England og dets allierede.

Hvad der gjorde Tilstandene værre den Gang end nu, var, at den økonomiske Drift stod meget længere tilbage og Kommunikationerne var langt mere primitive end nu. Men paa den anden Side var det ikke Ernæringsmidlerne i streng Forstand, man — fraregnet et forgæves Forsøg overfor England — søgte at udespærre hinanden fra, man var heller ikke saa forvænt i sit Forbrug som nu, og de enkelte Lande var i Fredstid mere vant til at sørge for sig selv. Dernæst var det ikke blot Landene imellem, at Arbejdsdelingen var meget mindre gennemført, men ligeledes indenfor Landene selv var der afgjort ringere Arbejdsdeling end nu, der var langt mere Naturalhusholdning med Forbrug af det enkelte Hjems Naturalier, ogsaa til industriel Forarbejdning, og hvor derfor Savnet af Raa-stofferne ikke følte som nu. Fremfor alt kendtes ikke Brugen af fremmede Hjælpestoffer til Landbruget.

Heller ikke var der under Napoleonskrigene den Effektivitet i Forholdsreglerne som i vor Tid. Ogsaa nu har man jo det Udenomsformaal at fravriste hinanden Handelsmuligheder, navnlig med Fremtiden for Øje, men den Gang var det mere udtalt, og da det, som man i saa Henseende

ansaa for nødvendigt at foretage, ofte gik imod Hovedformaalene, neutraliseredes derved de strengeste Forholdsregler. Dette skete, som foran anført, ogsaa af fiskale Grunde. Men især blev de paabudte Foranstaltninger mindre effektive, fordi Statsmagtens faktiske Myndighed var ringe og Embedsorganisationen langt mindre fast og udstrakt, dertil, og ikke mindst, mindre paalidelig.

Endelig var, hvad Forf. næppe tilstrækkelig betoner, Befolkningen ikke af Hjertet med i, hvad der skete. Selvfølgelig foregaar der ogsaa nu mangfoldige Lovovertrædelser. Men i Datiden var en Tilsidesættelse af Statens Paabud vedrørende Skatter, Indførsel, Udførsel o. s. v. saa at sige hver Mands Ret, naar han blot kunde komme nogenlunde helskindet derfra, og gjaldt dette i Fredstid, hvor meget mere maatte det ikke gælde i aarelange Krigstider med disses delvis opløste Tilstande, med Paabud af indviklet, ofte selvmodsigende og yderst byrdefuld Art. Og Lovovertrædelserne modvirkedes kun lidet af Samfundsfølelse og Patriotisme; navnlig var denne sidste mindre udviklet end nu, og den kunde fremfor alt ikke skabe Lovlydighed hos dem, for hvem den, om den var tilstede, snarere maatte føre til at bryde de af Usurpatoren udstedte eller fremtvungne Love end til at følge dem.

Kontinentalspærringen skabte Virvar, Mangel, økonomisk Misère og Demoralisation. Den forlængede ikke Napoleons Herredømme med én Dag, lige modsat. Krige udfægtedes paa Valpladserne, Havets og Landets. Trafalgar, Austerlitz, Jena, Waterloo o. s. v. var Skæbnedagene, „Milanodekreterne“ m. v. afgjorde intet.

Forholdet har i saa Henseende ikke forandret sig fra for hundrede Aar siden til nu. Hele den „civile“ Krig overfor Vare- og Pengeomsætning m. m., som England, med insular Konservatisme, gik i Spidsen for, har gennem fire Aar ikke ført Sagen et Skridt fremad. Dersom Centralmagterne ikke kunde „udsultes“ med Hensyn til egentligt Krigsmateriel, var det urimeligt at tro, at der kunde

udrettes noget afgørende ved at afspærre dem fra Levnedsmidler. Slikt kan opnaas overfor en By, ikke overfor vidtstrakte Landomraader med aarligt tilbagevendende Høst og utallige Hjælpemidler i Landene selv. Man kan gøre Tilstanden i høj Grad pinagtig, men derfra er der et uhyre Spring til „Overgivelse“.

Alt dette har der ikke hørt megen profetisk Evne til at forudse eller forudsige. — Men heller ikke har man nogensinde oplevet, at de store krigerske Sammenstød i Verden har faaet deres Afgørelse gennem Parternes større eller mindre Pengestyrke. Det har ikke noget paa sig, at i Krig er det første og sidste Penge, Penge, Penge. For nogleogtyve Aar siden skrev jeg her i Tidsskriftet (Aarg. 1896, S. 642) følgende Ord, netop ogsaa om Napoleons-tiden: „Penge er ikke alt. Thi hvor uberegnelig en Indflydelse det end havde, at den engelske Stats Kredit og det engelske Folks Rigdom muliggjorde . . . en ustandselig Subvention af Kontinentets Magter og Fortsættelse af Englands egne Rustninger, saa vilde dog alt have været ørkesløst uden Abukir til at begynde med og Moskva til at ende med. Men disse skyldtes dybere Aarsager end Guldet“.

Marcus Rubin.

KARL HILDEBRAND: *De svenska Statsmakterna och Krigstidens Folkhushållning 1917*. XI + 394 + 177* + 40 + 29 S. P. A. Norstedt & Söner. Stockholm 1917.

og

KARL HILDEBRAND: *Handbok i Folkhushållningsfrågor*. 662 + 278 + 89 Sider. Utgiven af Folkhushållningskommissionen. Stockholm 1917.

Det første af disse to Skrifter slutter sig nøje til de tilsvarende Oversigter over Sveriges økonomiske Tilstande i de to foregaaende Krigsaar (jfr. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 55. Bd., S. 252), og giver ligesom sine Forgængere